

О. О. Нігрєєва

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Питання щодо джерел міжнародного права, хоча й не є новим, не втрачає актуальності. Навпаки, останнім часом воно стає усе більш значущим, адже на тлі кризи у правовому регулюванні багатьох сфер міжнародних відносин вкрай важливим є пошук нових форм об'єктивації норм міжнародного права.

Традиційні джерела міжнародного права — міжнародний договір та міжнародний звичай, — на жаль, не здатні забезпечити чітку регламентацію не тільки нових сфер міжнародних відносин, але й розв'язати проблеми у таких добре відомих питаннях, як застосування сили, невтручання у справи держав, визнання нових держав тощо.

Керуючись принципом суверенітету, держави, які є основними учасниками процесів міжнародної правотворчості, часто зловживають своїм становищем, ухиляючись від укладання міжнародних договорів. Що ж до міжнародних звичаїв, то процес їхнього утворення є вкрай важким. Самі ж звичаї, як правило, не надають чіткого та детального регулювання складним комплексам відносин, що виникають у наш час на міжнародній арені.

За таких обставин усе більшого значення набувають інші засоби для врегулювання міжнародних відносин, а серед них й «загальні принципи права, визнані цивілізованими націями» (ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН).

Метою доповіді є висвітлення питання щодо сутності та тієї ролі, що її відіграють зазначені принципи у врегулюванні міжнародних відносин на сучасному етапі.

Дуже важко узагальнити увесь спектр поглядів на сутність, зміст та перелік загальних принципів права, що можуть застосовуватися Міжнародним Судом ООН при вирішенні спорів. Значна кількість науковців називає їх джерелами міжнародного права¹. Інші ж не поділяють таку думку².

Не вдаючись до детального огляду усіх точок зору, що існують, вважаємо за необхідне зазначити, що автори, які заперечують обов'язкову юридичну силу принципів, є переважно прихильниками теорії правового позитивізму. Цей підхід, що визнає саме державну волю як основу виникнення будь-яких міжнародно-правових норм, домінував у науці та практиці міжнародного права до останнього часу.

Однак зміна системи міжнародних відносин наприкінці ХХ століття призвела до поширення альтернативних теорій міжнародного права, а серед них теорії природного права та теорії неюснатуралізму. Це виглядає закономірним, адже криза у міжнародній правотворчості, суб'єктами якої є майже виключно держави, спричинила пошук інших шляхів та способів утворення ефективних міжнародно-правових норм. Отже, й погляд на загальні принципи права як на «... принципи природного права, які діють у системі міжнародного права і складають її основу» [1, с. 124], «...основоположні принципи, що є найбільш природним вираженням усвідомлень міжнародного співтовариства...» [2, с. 21], «первинні правові смисли, на основі яких виникло та існує право, у тому числі і міжнародне» [3, с. 48] є цілком зрозумілим. Деякі навіть вбачають у загальних принципах первинне джерело міжнародного права, якому мають відповідати як міжнародні договори, так і міжнародні звичаї, що складають вторинну ланку у системі джерел міжнародного права [2, с. 21]. З точки зору інших авторів, що обґрунтовують їх обов'язковість, загальні принципи права є міжнародними звичаями, яким властивий верховний, «трансцендентний» характер [4, с. 51].

¹ Дж. Брайерлі, П. Буркен, А. Фердросс, Р. Квадрі, Г. Лаутерпахт, П. Ляпрадель, М. Шоу та інші.

² Д. Анцілотті, С. В. Крилов, Є. О. Коровін, В. М. Корецький, М. М. Мінасян та інші.

Однак більшість представників науки міжнародного права залишається більш стриманою у розумінні сутності загальних принципів. Зокрема, їх розуміють як правові положення, що «за сутністю не є нормами права» [1, с. 127]. Визначаючи їхній ціннісно-орієнтовний та всеохоплюючий характер, науковці заперечують їхню юридичну обов'язковість [5, с. 109]. Інші вважають, що «аби принцип міг увійти у систему міжнародного права, недостатньо, щоб він був загальним для національних правових систем, необхідно щоб він був гідним для функціонування саме у цій системі. Він має бути включеним у міжнародне право, нехай навіть у спрощеному порядку, у результаті згоди міжнародного співтовариства, що припускається. Ставши у такий спосіб звичаєвими нормами, загальні принципи не можуть розглядатися як окреме джерело права» [6, с. 164–165].

Отже, слід підкреслити багатоманітність та контроверсійність поглядів міжнародної наукової спільноти на сутність загальних принципів права та їхню роль у врегулюванні міжнародних відносин. Як здається, у науці намітилася тенденція до більш широкого їх визнання як джерела міжнародного права, хоча й обмеженого у застосуванні. Як наголошують науковці, «поступове перетворення міжнародного права від простого координативного правопорядку до системи з субординаційно-правовими ознаками може у довгостроковому періоді привести до розширення поля загальних правових принципів...» [7, с. 175].

Література

1. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії [Текст] : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича ; Міністерство освіти і науки України. — К. : Либідь, 2002. — 608 с.
2. Le domande d'esame di Diritto Internazionale Pubblico [Текст] : a cura del dott. Federico del Giudice. — Napoli : Simone, 2009. — 304 p.
3. Міжнародне право [Текст] : навч. посібник / за ред. М. В. Буроменського. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 336 с.
4. Decaux Emmanuel. Droit international public [Текст] / E. Decaux. — Paris : DALLOZ, 2008. — 452 p.
5. Shaw, N. M. International Law [Текст] / N. M. Shaw. — Cambridge : Cambridge University Press, 2008. — 1541 p.
6. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть [Текст] : учебник для студентов юридических факультетов и вузов / И. И. Лука-

шук. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 415 с.

7. Гердеген М. Міжнародне право [Текст] /М. Гердеген. — К. : К. І. С., 2011. — 516 с.